

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
OVČIANSKE ZDRUŽENIE LEX PRO OMNES (SLOVENSKO)
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ
БУДІВНИЦТВО НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПОШУКИ ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ»**

3-4 травня 2019 р.

м. Ужгород

**УДК 342.4(063)
К65**

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ужгородського національного університету
(протокол № 9 від 25 квітня 2019 року)

**К65 Конституційно-правове будівництво на зламі епох:
пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної
науково-практичної конференції, м. Ужгород, 3-4 травня
2019 р. Ужгород: Ужгородський національний універси-
тет, 2019. 310 с.**

ISBN 978-966-916-797-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 3-4 травня 2019 р.

УДК 342.4(063)

ISBN 978-966-916-797-2

© ДВНЗ «Ужгородський
національний університет», 2019

Фаловська І.М. До питання про специфіку розуміння конституційного принципу рівності	80
Цукурова Д.В. Права психічно хворих осіб: роль правосвідомості у нормотворчості і правореалізації	83
Чечерський В.І. Право людини на репродуктивне самовизначення як фундаментальне конституційне право	89
Швед І.І. Функціональне призначення органів прокуратури України в контексті забезпечення конституційної безпеки	93
Явор О.А. Організації громадянського суспільства як суб'єкти соціальних послуг	96

Напрямок 2

МЕТОДОЛОГІЯ ОНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Бобровник С.В. Антропологічний вимір Конституції: шляхи реалізації на практиці	102
Грищук В.К. Конституція – правова основа регулювання і охорони суспільних відносин	106
Дашковська О.Р. «Електронна демократія» як інструмент забезпечення виборчих прав громадян	116
Дубов Г.О. Методологія пізнання держави і права в умовах зміни методологічних орієнтирів	119
Ленгер Я.І., Щербанюк О.В. Конституція України на зламі століть: необхідність оновлення чи політична примха?	128
Любченко П.М. До питання про предмет Всеукраїнського референдуму та шляхи оновлення Конституції	132
Марцеляк О.В. Конституція України: потреба зміни чи вдосконалення?	136
Мойш В.Ю., Переш І.Є. Конституційні акти монархії Габсбургів 1848–1849 років – реакція на революційні події	142
Топольницька М.І. Конституційний аналіз Кримського референдуму 2014 р.	148
Шимон С.І. Моральні засади суспільства як концепт правового регулювання (на прикладі норм публічного та приватного права)	151

*Мойш В.Ю.,
магістр права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

*Переш І.Є.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ МОНАРХІЇ ГАБСБУРГІВ 1848–1849 РОКІВ – РЕАКЦІЯ НА РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ

Наукова стаття присвячена історико-правовому аналізу конституцій Австрійської імперії 1848 і 1849 років та законів Угорського королівства як кодифікованих правових джерел. Розкривається їх зміст, передумови й наслідки прийняття, політико-правове значення для реформування державного ладу.

Питання конституювання монархії Габсбургів у контексті загального розвитку конституціоналізму Європи викликає значний інтерес у науковому середовищі. Основна увага приділена аналізу змісту та структури конституційних актів, реформуванню державного ладу як наслідку прийняття основних законів Австрійської імперії 1848–49 рр.

Метою статті є комплексне історико-правове вивчення політико-правових перетворень Австрійської імперії та Угорського королівства на основі конституційних актів періоду революції 1848–1849 років, їх впливу на реформування державного ладу Габсбурзької монархії.

Протягом ХІХ ст. більшість європейських країн переживали революційні потрясіння, що не оминули й Австрійську монархію, на всій території якої відбулися революційні спалахи буржуазно-демократичного характеру.

Особливе місце серед подій того часу посіла Угорська революція 1848 року, яка згодом дала поштовх для революційних перетворень у всій Австрійській імперії. Під тиском угорських буржуазно-демократичних сил імператор Фердинанд І погодився скликати Сейм Угорщини (Державні збори), на якому лідер угорської опозиції

Лайош Кошут 3 березня 1848 року виголосив промову-звернення з вимогою прийняття Конституції, створення незалежного власного уряду, закріплення й гарантування громадянських прав. На основі промови Кошута Нижня палата Сейму ухвалила звернення до імператора, у якому також вимагала створення незалежного угорського уряду та вказувала на необхідність проведення аграрної реформи (скасування кріпацтва) за умови надання поміщикам компенсацій [1].

18 березня 1848 року угорський парламент прийняв ряд законів, які 11 квітня 1848 року були санкціоновані Фердинандом I і отримали назву «Березневі (квітневі) закони», відомі ще як Угорська революційна Конституція 1848 року.

Березневі закони передбачали ряд нововведень: скасовувалася Угорська канцелярія у Відні, а віце-король (палатин), що знаходився в Будапешті, перебирав на себе всі повноваження цісаря-імператора без підпорядкування Відню; на заміну феодальному Сейму в Братиславі передбачалося створення двопалатного парламенту Угорщини, врегульовувався порядок виборів до нього; утворювався угорський уряд, підзвітний парламенту; при імперському дворі мав з'явитися угорський міністр на зразок Верховного комісара (представника домініонів в Англії); Угорщина отримувала право на власне військо, бюджет та ведення зовнішньої політики; знать зобов'язувалася сплачувати податки, а міста отримали представництво в парламенті; скасовувалося кріпацтво та закріплювалася низка громадянських прав (таких, зокрема, як свобода слова та свобода совісті); знання угорської мови стало обов'язковою умовою для претендентів на місце в парламенті. Окрім того, Трансильванія і Хорватія позбувалися власних сеймів і губернаторів та мали ввійти до складу унітарної угорської національної держави [2, с. 58].

Загалом закони скасовували феодальні пережитки та встановлювали широку автономію Угорщини. Згодом Угорська революція переросла в повномасштабну війну за незалежність.

Боротьба за буржуазно-демократичні перетворення відбувалася і в інших коронних землях імперії Габсбургів, населення яких жаждало докорінних змін суспільно-політичного життя. Усвідомлюючи небезпеку народного повстання, влада Австрії шукала шляхи виходу із складної ситуації. Кульмінаційним моментом у

вирішенні революційного конфлікту стало прийняття Конституції Піллерсдорфа, названої так на честь міністра-розробника, котрий замінив австрійського канцлера Меттерніха, який 13 березня 1848 року втік з охопленого революцією Відня. 25 квітня 1848 року імператор Фердинанд I видав патент і оприлюднив Основний закон Австрійської імперії. Конституція була жорсткою, писаною, складалася з семи розділів, а її норми мали ліберальний характер.

Конституція Піллерсдорфа засвідчувала, що всі держави (коронні землі), які входять до Австрійської імперії, творять неподільну конституційну монархію. Імператор вважався главою виконавчої влади, втілював правосуддя, був суб'єктом законодавчої ініціативи, головнокомандувачем збройних сил, призначав посадовців на державні посади, присвоював високі звання, а також санкціонував закони, прийняті парламентом [3, с. 97].

Парламент – Рейхстаг – складався з двох палат: Палати панів і Палати депутатів. До першої палати входили принци імператорського двору, голови визначних дворянських родів, архієпископи і єпископи князівського рангу, особи, які призначалися імператором довічно, та обрані представники великих землевласників. Друга палата формувалася шляхом двоступеневих виборів за квотою 1 представник від 50 тис. населення [4, с. 218]. Порядок проведення виборів визначав тимчасовий виборчий статут, прийнятий 9 травня 1848 року. Згідно з його положеннями активне виборче право надавалося австрійським дієздатним громадянам віком від 24 років із цензом осілості у відповідному окрузі не менше 6 місяців. Виборчого права позбавлялися жінки, прислуга, робітники з поденною або потижневою оплатою, особи, які отримували соціальну допомогу від благодійних установ [5, с. 55].

Конституція хоч і розділяла владні повноваження монарха між імператором та парламентом, проте монарх займав домінантне становище, а розподіл влади виявився більше формальним, ніж реальним.

У Конституції були закладені основні громадянські та політичні права, гарантувалася свобода слова і преси, звернення до органів державної влади. Усім громадянам надавалося право приватної власності на землю, гарантувалося право заробляти гроші всіма дозволеними законом способами, працювати у будь-якій сфері та обіймати будь-які посади, створювати юридичні особи тощо.

Згідно з Конституцією, її положення поширювалися на всіх без винятку громадян [3, с. 99].

Окремі положення Основного закону врегульовували правовий статус органів місцевого самоврядування. Зокрема, передбачалася можливість створення муніципальних установ для вирішення питань, які мають загальнодержавне значення, а землям пропонувалося приймати власні закони для забезпечення інтересів місцевих громад. Проте такі закони повинні були затверджуватися Рейхстагом.

Хоча Конституція й передбачала значні свободи для населення, однак нівелювала широкі автономістські прагнення коронних земель та скасування основних феодальних пережитків. Революційно налаштоване населення вимагало децентралізації влади й широких автономних прав для народів імперії, що призвело до подальшого революційного загострення у державі.

У таких умовах 16 травня 1848 року цісар Фердинанд I відмовився від Конституції Піллерсдорфа, а через два дні проголосив реформування парламенту, якому було надано статус Установчих (Державних) зборів, а Палата панів узагалі припинила своє існування.

Установчі збори розпочали роботу в липні 1848 року. Їх головною метою було проведення реформ, які мали покращити соціально-економічне становище малозабезпечених верств населення. Зокрема, збори спромоглися досягти консенсусу з урядом стосовно виплати селянами відкупу поміщикам та прийняти 7 вересня 1848 року закон про звільнення селян на території Австрійської монархії від панщинних повинностей, про надання їм прав громадян держави та права власності на ту землю, якою за панщини селяни користувалися на правах спадковості.

Згодом Установчі збори розробили проект Конституції, який передбачав поділ імперії на автономні утворення за національно-географічним принципом, задекларувавши при цьому рівність усіх народів. Проект Конституції був спрямований на відновлення діяльності двопалатного парламенту й суттєве обмеження влади імператора. Такі дії планувалося реалізувати конституційно, підпорядкувавши уряд парламенту, тобто перейшовши від абсолютної – до парламентської монархії.

Проте навіть після скасування кріпацтва й суттєвого поліпшення соціально-економічного становища в державі діяльність Установчих зборів супроводжувалася постійними сутичками між

урядовими військами та революціонерами. Це призвело до того, що 2 грудня 1848 року Фердинанд I зрікся престолу.

Новий імператор Франц Йосиф I вступив у конфронтацію з Установчими зборами, оскільки був прихильником централізації та збереження цілісності імперії. 4 березня 1849 року він оприлюднив і ввів у дію Октройовану (Ольмюцьку), тобто даровану Конституцію. Установчі збори були розпущені, а революція на території Австрії – придушена.

Конституція закріплювала, що всі коронні краї утворюють вільну, самостійну й неподільну спадкову конституційну Австрійську монархію. Їм гарантувалася самостійність у межах кордонів, а населення визнавалося рівноправним. Краям надавалося право на збереження власних національних традицій, культури, мови, розпорядження фінансами та здійснення місцевого управління [7, с. 8]. Виконавча влада належала наміснику, призначеному Віднем.

Конституція встановлювала єдине Австрійське громадянство для всього населення. Всі громадяни визнавалися рівними перед законом, мали право обіймати державні посади, право на придбання будь-якої нерухомості [6, с. 83]. Загалом у новій Конституції, порівняно з Конституцією 1848 року, права громадян були певною мірою обмежені, але гарантувалася їх рівність та конституційно скасовувалося кріпацтво.

Відповідно до положень Конституції вся повнота влади зосереджувалася в руках імператора. Його особа визнавалася священною та недоторканною. Монарх формував уряд, керував зовнішньою політикою, призначав та звільняв посадових осіб, командував збройними силами, присвоював високі звання та титули [6, с. 83]. При імператорі існував дорадчий орган – імперська рада (Рейхсрат), – рішення якого, однак, потребували схвалення парламентом [4].

Законодавча влада здійснювалася монархом разом із двопалатним Рейхстагом. Депутатів верхньої палати обирали Земельні Сейми. Нижня палата формувалася шляхом прямих виборів за квотою 1 представник від 100 тис. населення.

Такий механізм розподілу влади свідчив про те, що Октройована Конституція фактично реставрувала абсолютну монархію, оскільки ні парламент, ні уряд не мали реального впливу на управління державними справами, а надана коронним землям самостійність мала обмежений, декларативний характер.

Згодом, 31 грудня 1851 року, цар Франц Йосиф I видав патент, за яким Октройована Конституція втратила чинність, остаточно повернувши монархію до абсолютизму.

Загалом і Конституція Пільлерсдорфа, і Ольмюцька Конституція були актами, продиктованими часом та обставинами, а не документами, котрі відображали дійсну волю монарха. Конституції мали на меті стабілізацію становища в державі, яка була охоплена революційними прагненнями демократичних перетворень та пориваннями до ліквідації феодальних пережитків, зокрема панщини й абсолютизму.

Для послаблення революційного настрою монарх і уряд вдалися до прийняття конституцій, що декларували перехід держави до конституційної монархії, скасовували кріпацтво, гарантували забезпечення основних прав і свобод, але при цьому істотно не обмежували владу монарха. Як тільки ситуація в державі стабілізувалася, всі демократичні перетворення були скасовані авторитарною владою, повертаючи державу до абсолютизму.

І хоча положення конституцій не були повністю реалізовані на практиці й не дали того соціального ефекту, якого очікувало суспільство, їх все ж слід розглядати як позитивний початковий етап конституційного розвитку та демократичних перетворень багатонаціональної імперії, де вперше в історії австрійського конституціоналізму були закріплені, хоч і не в досконалій формі, принцип розподілу влади, місцеве самоврядування, гарантування громадянських прав і свобод, рівність громадян перед законом.

Література:

1. Авербух Р.А. Революция и национально-освободительная война в Венгрии в 1848-49 гг. М.: Наука. 1965.
(URL:http://istmat.info/files/uploads/28171/1848_hung-revolution_r-a-averbukh_1965.pdf)
2. Тейлор А. Габсбурзька монархія 1809 – 1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.
3. Гриб Н. Австрійська конституція 1848 р.: політико-правові передумови прийняття, структура та основні положення. *Вісник Львівського університету ім. І. Франка*. Львів, 2012. Вип. 56. С. 92–102.
4. Монолатій, І. « Viribus unitis ». Інституціоналізація політичної системи Австро-Угорщини: вимушені ініціативи й напівдекларації /

І. Монолатій // *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2009. Вип. 16. С. 218–219.

5. Баран А.В. Виборче законодавство Австрійської (Австро-Угорської) монархії 1848-1918 рр. // *Юридичний науковий електронний журнал / Юрид. ф-т Запорізького нац. ун-ту*. 2014. № 4. С. 54–57. http://lsej.org.ua/4_2014/13.pdf

6. Гриб Н.П. Австрійська конституція 1849 р.: особливості її прийняття, структура та основні положення. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2011. № 4. С. 81-86.

7. Баран А.В. Австрійські конституційні акти 1848 та 1849 рр. – основа становлення виборчих прав українського населення східної Галичини. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. Випуск 1. С. 5-10

*Топольницька М.І.,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ АНАЛІЗ КРИМСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ 2014 Р.

Актуальним наразі залишається питання щодо кваліфікації ситуації на Сході України та в Криму, зокрема визначення його збройним конфліктом неміжнародного характеру, збройним конфліктом міжнародного характеру чи окупацією, в той час відбуваються активні дії щодо узаконення статусу Автономної Республіки Крим як федерального округу Російської Федерації..

Організація і проведення референдуму про приєднання Криму до Росії були незаконними з точки зору Конституції України [1], адже ст. 2 Конституції України встановлює, що «Україна є унітарною державою « і що територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною ». Щодо Криму це закріплено в Розділі Х Конституції, що регулює статус кримської автономії. Крім цього, ст. 134 Конституції встановлює, що Крим є «Невід'ємною складовою частиною України» [2]. Автономний статус дає Криму певні